

Opowieści artystów – uwagi wstępne

Pisarze – a zwłaszcza poeci – najczęściej wolą dawać do zrozumienia, że tworzą w przystępie pięknego szafu, pod wpływem ekstatycznej intuicji, toteż zgrozą przejęłaby ich perspektywa wypuszczenia publiczności za scenę, gdzie można by zobaczyć myśl wytężoną i chwiejną w stanie surowym, prawdziwe cele osiągnane dopiero w ostatniej chwili, niezliczone błyskawice pomysłów, które nie rozwinęły się w pełni, produkty wyobraźni nierozwinięte całkowicie, ale odrzucone z rozpaczą, jako niemożliwe do przyjęcia, ostrożne selekcje i eliminacje, żmudne kreślenie i dopisywanie¹.

Sformułowana w roku 1846 uwaga Edgara Allana Poe identyfikuje jedną z typowych strategii pisarskich – mianowicie strategię ukrywania (przed wzrokiem czytelników) procesu twórczego, strategię chronienia (przed zaciekawieniem krytyków) intymności pisarskiej pracowni. Kultura XIX i XX wieku zna też postawę przeciwstawną – postawę odsłaniania tego wszystkiego, co w teatralnej metaforze Poe'go wyobrażone zostaje pod figurą zascenia i jego maszynerii. Postawa ta realizuje się rozmaicie, w tym – poprzez budowanie autorskich relacji o twórczych działaniach.

Opowieści artystów są zróżnicowane co do swej modalności: pojawiają się w prywatnej korespondencji, w dziennikach i pamiętnikach, w artykułach i esejach, a także w utworach realizujących „tradycyjne” gatunki literackie, jak powieść czy opowiadanie. Opowieści artystów posiadają również swoją historię: modusy i modele narracji o warsztacie twórczym podlegają przemianom wraz z całą kulturą literacką (której część stanowią). Problem ten w centrum uwagi usytuowała Magdalena Popiel w ważnej i wartej uwagi książce *Świat artysty. Modernistyczne estetyki tworzenia* (Kraków 2018)². Jednym z postulatów tego studium jest praktykowanie „historii historii tworzenia”, czyli badań nad historycznie zmiennymi, kulturowo zdeterminowanymi sposobami, za pomocą których kreatorzy i innowatorzy przedstawiają swe kreacyjne i innowacyjne działania.

¹ E.A. Poe, *Filozofia kompozycji*, tłum. M. Żurowski, „Przegląd Humanistyczny” 1972, nr 5, s. 35–36.

² O tej książce na naszych łamach pisała Katarzyna Kuczyńska-Koschany (zob. „Konteksty Kultury” 2019, t. 16, z. 3).

Prezentowany zeszyt „Kontekstów Kultury” jest próbą podjęcia badawczej propozycji zawartej we wskazanej wyżej książce, przynosi kilka wglądów w rozległe pole problemowe. Najogólniej mówiąc, bohaterami zebranych tu artykułów są artyści – poeci, prozaicy, ludzie teatru, twórcy dziewiętnastowieczni, dwudziestowieczni, twórcy aktywni w naszej, najściślej pojętej, teraźniejszości – którzy opowiadają (w różnych konsytuacjach, dla wielorakich celów, przy zastosowaniu rozmaitych konwencji) o własnym doświadczeniu tworzenia.

Zeszyt otwiera szkic Magdaleny Popiel pt. *Narracje o tworzeniu, czyli „ciemność i magia”* – autorka kontynuuje w nim pracę nad pomysłem badawczym sformułowanym w książce *Świat artysty*. Rozważania dotyczą strategii pisarskich Gombrowicza, ale również – praktykowania „autotematyzmu” we współczesnej, zglobalizowanej popkulturze. Artykuł Magdaleny Popiel – przeglądowy, odwołujący się do wielorakich kazusów, a zarazem podejmujący próbę refleksji teoretyzującej – w kompozycji zeszytu pełni funkcję głównego tekstu problematyzującego.

Kolejne artykuły pojawiają się w kolejności zgodnej z chronologicznym układem ich tematów. I tak, Grzegorz Zając charakteryzuje wybrane aspekty pisarskiej autorefleksji Józefa Ignacego Kraszewskiego. Krystyna Zabawa przygląda się opowieściom o tworzeniu, jakie pozostawiły dwie artystki, matka i córka – Maryla Wolska oraz Beata Obertyńska. Magdalena Amroziewicz czyni przedmiotem uwagi autotematyzm Władysława Sebyły. Jan Zięba podejmuje próbę opisanego poglądów na temat literatury (w tym również procesu jej tworzenia) formułowanych w pierwszych latach powojennych przez młodego Stanisława Lema. Iwona Gralewicz-Wolny poddaje lekturze opowiadanie Olgi Tokarczuk, którego tematem – podejmowanym w sposób finezyjny i intrygujący – jest proces twórczy. Agnieszka Budzyńska-Daca oraz Aleksandra Łukowska domykają tę serię wglądów artykułem poświęconym procesowi twórczemu w improwizacji teatralnej (a zarazem temu, jak performerzy-improwizatorzy charakteryzują swoje procesy twórcze).

Zeszyt zawiera także pozycje niezwiązane bezpośrednio z tematem wiodącym. Jego ważnym komponentem jest zapis debaty, która odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim w czerwcu 2023 roku. Łukasz Tischner rozmawia z Teresą Walas, Natalią de Barbaro, Wojciechem Ligęzą oraz Tomaszem Stawiszynskim o czytaniu poezji Wisławy Szymborskiej w świecie, którego nieuchronnie doświadczamy: chwiejnym, niepewnym, często groźnym, zawsze – trudnym do zrozumienia.

Zapraszamy do lektury.

Mateusz Antoniuk
Redaktor prowadzący zeszytu